

ВІННИЦЬКИЙ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ІНСТИТУТ
ВІДКРИТОГО МІЖНАРОДНОГО УНІВЕРСИТЕТУ РОЗВИТКУ ЛЮДИНИ
«УКРАЇНА»

**ІНКЛЮЗИВНЕ НАВЧАННЯ:
ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ
ТА
ДІЄВІ ТЕХНОЛОГІЇ
КОЛЕКТИВНА МОНОГРАФІЯ**

Вінниця
ТОВ «Нілан-ЛТД»
2018

УДК 378.147-056.26
ББК 74.580.4(4УКР)
I-65

Відповідальний редактор:

Давиденко Г.В., доктор педагогічних наук, кандидат філологічних наук, доцент, директор Вінницького соціально-економічного інституту ВНЗ «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»

Колектив авторів:

Баланська О.І., Бугровська Ю.В., Войтовська А.І., Давиденко Г.В., Докучіна Т.О., Євась Т.В., Заєркова Н.В., Клішевич Н.А., Козаченко Л.А., Кравченко О.О., Крамаренко І.С., Крет І.З., Козуб І.Г., Литвин І.М., Лопатіна Г.О., Омельченко О.В., Панченко А.В., Титаренко С.А., Чупіна К.О., Швед В.В.

Рецензенти:

Іваницька Н.Л., доктор філологічних наук, професор, професор кафедри методики філологічних дисциплін і стилістики української мови Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Яблочніков С.Л., доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри інформаційних технологій та аналізу даних Ніжинського державного університету ім. М. Гоголя

Надруковано за ухвалою вченої ради Вінницького соціально-економічного інституту ВНЗ «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»
(*протокол № 3 від 26 грудня 2018 р.*)

I-65 **Інклюзивне навчання: основні принципи та дієві технології:** [монографія] / Колектив авторів; відп. ред. Г.В. Давиденко. – Вінниця, 2018. – 200 с.

ISBN

У монографії розглянуто проблеми організації інклюзивного навчання осіб з інвалідністю в умовах інклюзивного простору. Праця є результатом дослідження колективу авторів, об'єднаних спільним виконанням науково-дослідної теми «Методологія інклюзивного навчання осіб з інвалідністю в умовах вищого навчального закладу» у рамках V Міжнародної науково-практичної конференції «Інклюзивна освіта: досвід та перспективи» та XVIII Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми навчання та виховання людей в інтегрованому освітньому середовищі у світлі реалізації конвенції про права осіб з інвалідністю».

УДК 378.147-056.26
ББК 74.580.4(4УКР)

© Вінницький інститут
Університету «Україна», 2018

ЗМІСТ

СПИСОК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	6
---------------------------------	----------

РОЗДІЛ І. ІНКЛЮЗИВНЕ НАВЧАННЯ І СОЦІУМ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ ТА ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТИ

<i>Давиденко Г.В.</i> Теоретико-методичні засади організації інклюзивного навчання у вищих навчальних закладах країн Європейського Союзу	7
<i>Клішевич Н.А., Засркова Н.В.</i> Сучасні підходи до організації інклюзивного навчання в закладах вищої освіти	20
<i>Крамаренко І.С., Козаченко Л.А., Бугровська Ю.В.</i> Таргетована реклама – спосіб працевлаштування осіб з інвалідністю	34
<i>Козуб І.Г.</i> Особливості працевлаштування осіб з інвалідністю	46

РОЗДІЛ ІІ. ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

<i>Євась Т.В.</i> Особливості менеджменту закладу інклюзивної освіти	57
<i>Швед В.В., Омельченко О.В.</i> Про деякі питання надання освітніх послуг особам з інвалідністю	70

РОЗДІЛ ІІІ. ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ ЯК МЕХАНІЗМУ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

<i>Кравченко О.О., Войтовська А.І., Чупіна К.О.</i> Соціально-психологічна реабілітація студентської молоді, яка опинилася у складних життєвих обставинах, засобами інклюзивного туризму	82
<i>Литвин І.М.</i> Адаптивна фізична активність як одна із ефективних форм роботи з дітьми з особливими освітніми потребами	94
<i>Лопатіна Г.О.</i> Підготовка компетентних фахівців для психолого-педагогічного та соціального супроводу осіб, інклюзованих в освітнє середовище	107
<i>Титаренко С.А.</i> Забезпечення психологічного супроводу інклюзивної освіти в закладі дошкільної освіти	121

РОЗДІЛ ІV. ТЕХНОЛОГІЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ: МЕТОДИЧНИЙ ТА КОРЕКЦІЙНИЙ АСПЕКТИ

<i>Докучіна Т.О.</i> Інклюзивна компетентність викладачів закладів вищої освіти	145
<i>Панченко А.В., Баланська О.І., Крет І.З.</i> Побудова карти потреб і перешкод молоді з особливими потребами, які навчаються в НУ «Львівська політехніка»	157
ЛІТЕРАТУРА	172

Клішевич Наталія Анатоліївна,
*к.п.н., доцент, директор Інституту людини
Київського університету імені Бориса Грінченка*

Заєркова Наталія Віталіївна,
*ст..викладач кафедри спеціальної психології,
корекційної та інклюзивної освіти
Київського університету імені Бориса Грінченка*

Сучасні підходи до організації інклюзивного навчання в закладах вищої освіти.

У 2009 році Україна ратифікувала Конвенцію ООН про права осіб з інвалідністю і тим самим взяла на себе зобов'язання забезпечити інклюзивне навчання на всіх рівнях системи освіти, у тому числі на рівні професійної та вищої освіти [6].

Основою для запровадження інклюзивного навчання в системі вищої освіти є Закон України «Про вищу освіту» (2014р.) та Закон України «Про освіту» (2017р.) [3].

На сьогодні чимало змін у напрямі забезпечення права дітей на освіту в умовах інклюзивного навчання було досягнуто на рівні дошкільної та загальної середньої освіти – як на рівні нормативно-правового забезпечення, так і на рівні практики.

Проте, поза увагою залишаються молоді люди з інвалідністю, які навчаються у вищих навчальних закладах. Це є серйозною проблемою, оскільки саме ці рівні навчання забезпечують подальше працевлаштування, благополуччя людини, дають можливість вести гідний і самостійний спосіб життя.

Особливість інклюзивного навчання полягає в тому, що кожен студент є неповторною і унікальною

особистістю зі своїми інтересами, здібностями та потребами, який вимагає індивідуального підходу в процесі навчання і гнучкості у використанні різних форм, методів, технологій освіти, які враховують ці особливості.

В сучасних умовах освітній процес вищої школи, який впроваджує інклюзивне навчання, спрямований на формування самостійної, активної, ініціативної, творчої особистості, готової до співпраці, до самостійної організації діяльності, незалежно від її особливих потреб. Даний процес може бути реалізовано через різні види підтримки молоді з інвалідністю, а саме: тьюторський, педагогічний, соціальний та психологічний супровід; технічну підтримку та планування і розвиток кар'єри. Розглянемо кожен з видів підтримки окремо.

Ключова роль у цьому належить одному із найважливіших компонентів освітнього процесу – інституту тьюторства, а саме додаткової підтримки студентів з інвалідністю в процесі навчання. Тьюторство як спеціально організована діяльність є, з одного боку, умовою, а з іншого – засобом оновлення та вдосконалення якості підготовки студента, передбаченого вимогами сучасного суспільства.

Основи тьюторської діяльності, її форми і методи розкриті в роботах А.А. Барбаріго, Л.А. Богданович, С.В. Дудчик, Б.Д. Ельконіна, Т.М. Ковальнової, Д. Маклафліна, І.Д. Проскурівській, Н.В. Рибалкін, Т.А. Строковий, І.В. Федорова, П.Г. Щедровицького, та ін. Особливості педагогічної та психологічної підтримки дітей і молоді розкриті в роботах О.С. Газмана, А. Маслоу, К. Роджерса, Т.В. Фуряєвої і ін.

Вибудовування індивідуальних освітніх траєкторій, розробка, реалізація і супровід програм професійно-особистісного розвитку студентів з інвалідністю у вищій школі висвітлені недостатньо повно.

Т.М. Ковальова зазначає, що здійснювати тьюторську діяльність можливо лише у відкритому освітньому просторі, виділивши три основні вектори в роботі тьютора: соціальний вектор - аналіз інфраструктури освітнього закладу для реалізації індивідуальної освітньої програми; предметний вектор – зміна кордонів предметного знання і коригування індивідуальної освітньої програми; антропологічний вектор – виявлення і розширення особистісного, антропологічного потенціалу і переклад даного потенціалу в категорію ресурсів [5, с. 12-13].

На думку Н.В. Пилипчевської, тьюторська діяльність спрямована на розуміння студентами з особливими освітніми потребами можливостей використання ресурсів освітнього та виховного простору вищої школи для побудови і реалізації програми особистісного і професійного розвитку (самовизначення) в соціально значимій діяльності [8, с. 40].

Одним з перспективних напрямів діяльності вищої школи в сучасних умовах є побудова програми особистісного і професійного розвитку студентів з інвалідністю та їх підтримка в процесі навчання. Для побудови програм розвитку важливо враховувати особливості і специфіку організації освітнього процесу закладу вищої освіти.

Сучасні дослідники виділяють наступні педагогічні стратегії. Так, наприклад, І.В. Дригіна [2] – стратегія «збагачення» – допомагає привнести в життєвий досвід студента нові способи дії і взаємодії відповідно до поставленої мети. Дану стратегію тьютор може застосувати на етапі знайомства студента з інвалідністю із системою навчання у вищій школі. Тьютор допомагає навчитися сформулювати власне освітнє замовлення, враховуючи його фізичні і психічні можливості, потреби і інтереси, а головне – надати допомогу в плануванні

програми (стратегії) особистісного і професійного розвитку.

На думку О.С. Газманова «педагогічна підтримка» – це діяльність професіоналів, яка спрямована на надання превентивної та оперативної допомоги студентам у вирішенні їхніх індивідуальних проблем, пов'язаних з фізичним і психологічним здоров'ям, успішним просуванням у навчанні, ефективної ділової та міжособистісної комунікації, життєвим самовизначенням – екзистенційному, моральному, цивільному, професійному, індивідуально творчому виборі [1, с.180].

Предметом педагогічної підтримки стає процес спільного зі студентом з інвалідністю визначення його власних інтересів, нахилів, здібностей, ціннісно-цільових установок, можливостей і способів подолання труднощів, що перешкоджають його саморозвитку.

Це дає можливість розглядати тьюторський супровід як одну із педагогічних технологій, спрямованих на реалізацію програми розвитку студентів з особливими освітніми потребами. У зв'язку з цим, діяльність тьютора повинна бути спрямована в першу чергу на підтримку активності, ініціативності студентів з інвалідністю, формування у них відповідальності за результати свого особистісного й професійного становлення. Це можливо тільки в спільній діяльності, яка допоможе тьютору краще дізнатися про фізичні та інтелектуальні можливості студентів, їх життєві орієнтири і інтереси, рівні розвитку пізнавальної, емоційно-вольової сфери. Тобто, тьютор повинен використовувати різні форми соціально-педагогічного та психологічного супроводу не тільки в навчальній, а й у виховній роботі.

Тьюторський супровід студентів з інвалідністю треба здійснювати за спеціально розробленою програмою, спочатку тьютори здійснюють функцію підтримки,

поступово переходячи до функції супроводу. Це дає можливість тьютору відстежувати динаміку особистісного розвитку студентів та, при необхідності, надавати їм своєчасну соціально-педагогічну та психологічну підтримку у вирішенні проблем, ситуацій та конфліктів, що виникають в процесі міжособистісної і групової комунікації.

Соціально-психологічний супровід являє собою вид спеціально організованої соціально-психологічної діяльності, спрямованої на виявлення та вирішення соціально-психологічних проблем студентів з інвалідністю з метою формування їх соціальної активності, відповідальності, мобільності, збереження психологічного здоров'я, гармонізації емоційного стану, що сприяє самореалізації і ефективної інтеграції в освітнє, соціальне та професійне середовище [12].

Таким чином, соціально-психологічний супровід студентів з інвалідністю являє собою сукупність декількох напрямків:

- діагностичного (вивчення особистості того, хто навчається, його адаптивних здібностей, сильних сторін, особливостей сформованості психічних процесів, властивостей і станів);

- корекційно-розвиваючого (створення сприятливих умов для розвитку особистості того, хто навчається та його успішної адаптації, формування комунікативної компетентності, реалізація заходів по соціокультурній реабілітації);

- консультативного (надання соціально-психологічної допомоги з різних питань і проблем);

- просвітницького (підвищення рівня психологічних знань всіх учасників освітнього процесу);

- сприяння соціально-ціннісної та соціально-активної діяльності студентів (участі у волонтерській діяльності,

благодійних та культурних заходах, проектній діяльності) [11].

Важливим аспектом, процесу входження студентів з інвалідністю в освітнє середовище, виступає особистісна готовність оточуючого середовища до взаємодії із зазначеною категорією студентів. З огляду на це, система соціально-психологічного супроводу студентів з інвалідністю повинна включати заходи, що сприяють соціальній взаємодії студентів з інвалідністю та інших студентів, формування толерантного ставлення, розвитку зацікавленості в спільній освітній діяльності.

Сигнальними маркерами результативного соціально-психологічного супроводу можна вважати:

- наявність у студентів з інвалідністю позитивно орієнтованих життєвих планів і професійних намірів;
- включеність в громадську діяльність;
- достатній рівень розвитку знань, умінь і навичок (навчальних, трудових, технічних, творчих);
- адекватне ставлення до педагогічних впливів;
- самокритичність, наявність навичок самоаналізу;
- врівноважений психоемоційний стан [12].

Отже, аналіз наукових джерел дає нам можливість констатувати, що додаткова підтримка студентів з інвалідністю в освітній діяльності допоможе вирішити завдання, що стоять перед вищою школою, які впроваджують систему інклюзивного навчання, а також надати можливість кожному студенту реалізувати намічену програму власного особистісного, професійного і соціального розвитку.

На нашу думку, супровід студентів з особливими освітніми потребами висуває особливі вимоги і до професійної та особистісної підготовки викладачів, що працюють в системі вищої школи, зокрема до розуміння питань інклюзивного навчання, стратегій та підходів до

якісної підтримки студентів з інвалідністю в освітньому процесі.

Відповідно до теорії про готовність педагогів до професійної діяльності, при розробці програм підвищення кваліфікації викладачів вищої школи, необхідно враховувати три аспекти: мотиваційний, інформаційний та технологічний.

Мотиваційний аспект готовності викладачів пов'язаний зі спрямованістю на підтримку студентів з інвалідністю і безпосередньою зацікавленістю в реалізації інклюзивного навчання, заснованою на розумінні та прийнятті інклюзивних підходів та цінностей.

Інформаційний аспект має на увазі знання психолого-педагогічних закономірностей вікового і особистісного розвитку особи з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного освітнього середовища, та володіння методами, прийомами соціально-педагогічного супроводу студентів.

Технологічний аспект підготовки передбачає володіння навичками, що дозволяють реалізовувати принципи інклюзії на практиці, а саме проектувати навчальний процес для спільного навчання студентів з особливими освітніми потребами та рештою студентів, реалізовувати різні способи педагогічної взаємодії між суб'єктами інклюзивного освітнього процесу, створювати інклюзивне безпечне середовище у вищій школі [7].

Таким чином, висока компетентність викладачів у сфері інклюзивного навчання може сприяти успішній соціалізації та реалізації потенційних можливостей студентів з інвалідністю. Педагогічні кадри вищої школи зможуть отримати можливість піднятися на абсолютно новий рівень професійної діяльності, який не існував донині в системі вищої освіти.

Нині в Україні є лише кілька прикладів позитивної практики забезпечення додаткової підтримки студентам з особливими освітніми потребами – Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна», Національний університет «Львівська політехніка». У деяких вищих навчальних закладах, як наприклад, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, здійснюється супровід студентів з особливими потребами відповідними структурами – Центром соціальних ініціатив і волонтерства, створеним при кафедрі педагогіки та спеціальної освіти цього закладу освіти.

Утім, все це – лише окремі випадки, які, з одного боку, засвідчують потребу у забезпеченні додаткової підтримки студентам з особливими освітніми потребами, а з іншого боку – свідчать про велику кількість проблем у цьому питанні: архітектурна недоступність інфраструктури, неготовність викладачів враховувати індивідуальні особливості студентів з особливими потребами, брак досвіду роботи з такими студентами, брак програм, ініціатив, які б передбачали забезпечення додаткової підтримки тощо.

Питання підтримки студентів з інвалідністю є одним із пріоритетних в освітній діяльності Київського університету імені Бориса Грінченка. Стратегія Університету – забезпечення рівного доступу до якісної вищої освіти всім бажаючим, незалежно від стану їхнього здоров'я.

Нині в Університеті навчається 115 студентів з інвалідністю. З них – 28 в Університетському коледжі.

Для вивчення запитів студентів з інвалідністю, які навчаються в Університеті, нами було проведено анкетування потреб студентів з використанням Індексу інклюзії: професійно-технічний навчальний заклад [7].

Результати анкетування свідчать про наявність індивідуального підходу та наявний досвід супроводу таких студентів, проте існують певні проблеми та потреби.

Саме для врахування потреб студентів, та надання їм додаткової підтримки, створено Ресурсний центр підтримки студентів з інвалідністю. Згідно концепції діяльності Центру, підтримка має бути педагогічною, психологічною, соціальною, технічною, а також планування та розвиток кар'єри.

Зазначена підтримка передбачає такі види супроводу:

Технічний супровід:

- забезпечення адаптивними технічними засобами та спеціальними технологіями навчання;
- створення медіатеки та надання доступу до неї студентам;
- організація віртуального середовища для навчання;
- тьюторська та волонтерська підтримка студентів.

Педагогічний (освітній) супровід:

- спеціальна підготовка викладачів до роботи в інтегрованих групах;
- організація майстер-класів, тренінгів з проблем педагогічної взаємодії зі студентами із інвалідністю;
- оптимізація викладання навчального матеріалу;
- упровадження сучасних педагогічних технологій навчання, електронних дистанційних курсів.

Психологічний супровід:

- психологічна діагностика, моніторинг особистісного розвитку і соціальної ситуації розвитку студентів;
- проектування і соціально-психологічна корекція розвитку студентів в освітньому процесі;

- соціально-психологічна і педагогічна реабілітація студентів;
- консультативно-методична допомога всім учасникам освітнього процесу.

Соціально-педагогічна підтримка:

- сприяння соціалізації студентів з інвалідністю;
- організація соціально-побутової, соціально-культурної та соціально-трудової адаптації;
- подолання соціальної ізоляції студентів з інвалідністю;
- сприяння збереженню і підвищенню соціального статусу, залучення до всіх сфер суспільного життя.

Планування та розвиток кар'єри:

- розробка індивідуальних програм особистісного та професійного розвитку студентів;
- навчання студентів основам планування професійної кар'єри та технологіям пошуку роботи;
- консультування студентів щодо планування кар'єри та пошуку роботи, сучасних вимог до претендентів на посаду;
- створення бази даних резюме випускників та студентів Університету;
- створення бази даних роботодавців.

Перехід від безальтернативної системи навчання в умовах спеціального закладу освіти до моделі в умовах інклюзивного освітнього середовища вимагає запровадження інших форм підтримки молоді з особливими освітніми потребами у вищій школі. Аналіз існуючої ситуації зумовлює розроблення сучасної концепції забезпечення додаткової підтримки студентів з особливими освітніми потребами на рівні вищої школи, а саме у професійних і вищих навчальних закладах.

Список використаних джерел:

1. Газман О.С. Неклассическое воспитание: От авторитарной педагогики к педагогике свободы [Текст] / О.С. Газман. – М.: МИРОС, 2002. – 296 с.
2. Дрыгина И.В. Активизация лидерского потенциала личности студента в образовательном процессе вуза: Монография [Текст] / И.В. Дрыгина, О.А. Шушерина, В.В. Игнатова. Красноярск: СибГТУ, 2006. – 154 с.
3. Закон України Про освіту від 05.09.2017 № 2145-VIII <https://is.gd/YnRjE6>
4. Индекс інклюзії: професійно-технічний навчальний заклад: Навчально- методичний посібник / Софій Н. З., Найда Ю. М., Пащенко О. В. – К.: ТОВ Видавничий дім «Плеяди», 2012. – 92 с.
5. Ковалева Т.М. Открытые образовательные технологии как ресурс тьюторской деятельности в современном образовании [Текст] / Т.М. Ковалева // Тьюторское сопровождение и открытые образовательные технологии: сборник статей. – М.: МИОО, 2008. – С. 8 - 16.
6. Конвенція про права осіб з інвалідністю від 16.12.2009 № 1767 <https://is.gd/MC8trY>
7. Михайлина М.Ю. Исследование готовности педагогов к работе в условиях инклюзивного образования // Международный диалог: инклюзия через всю жизнь: материалы международного образовательного форума. – М.: Вузовская книга, 2013. – С. 131–133.
8. Пилипчевская Н.В. Тьюторское сопровождение адаптации студентов к учебно-воспитательному процессу педагогического вуза: дис.канд. пед. наук: 13.00.01 / Н.В. Пилипчевская – ГОУВПО «Красноярский государственный педагогический университет им. В.П. Астафьева», 2010. – 204 с.
9. Софій Н. З. Інклюзивні ресурсні центри: канадський

досвід та українські реалії / Софій Н. З. // Особлива дитина: навчання та виховання. – 2015. – № 1(73). – С. 34-40.

10. Софій Н. З. Як досягти змін: адвокатство батьків щодо права на рівний доступ до якісної освіти: Навчально-методичний посібник / Н. З. Софій, Ю. М. Найда. – К.: Плеяди, 2007. – 138 с.
11. Социально-педагогическое сопровождение образовательного процесса обучающихся с инвалидностью и ОВЗ / Т.А. Ярая, Л.О. Рокотянская, А.В. Бородина // Специальное образование: материалы XIII междунар. науч.- практ. конф., 26-27 апреля 2017 г. – СПб.: ЛГУ им. А.С. Пушкина, 2017. – Т. 1. – 236 с. – С. 227-230.
12. Социально-психологическое сопровождение обучающихся с инвалидностью и ОВЗ (опыт работы регионального центра высшего образования инвалидов) / Т.А. Ярая, Л.О. Рокотянская, А.В. Бородина // Особенности развития инклюзивного образования: международный опыт и отечественная практика: материалы междунар. науч.- практ. конф., 21 сентября 2017 г. – Астана.: НАО им. И. Алтырсарина, 2017. – 343 с. – С. 239-243.
13. Універсальний дизайн в освіті: Посібник / Під заг ред. Софій Н. З. – К.: ТОВ Видавничий дім «Плеяди», 2015. – 76 с.
14. Якісна професійно-технічна освіта – соціально вразливій молоді: Навчально- методичний посібник / Л. М. Сергєєва, Н. З. Софій; За ред. Л. М. Сергєєвої. – К.: Арт Економі, 2012. – 168 с.